У статті висвітлено питання загальної логіки та процесу соціально-педагогічної підтримки технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу саме в умовах регіонального виміру. Також розкрито особливості взаємодії педагога-вихователя та школяра у здійсненні підтримки на постулатах гуманістичної психології. Ситуацію розвитку особистості визначено як центральну характеристику ситуаційно-подійного механізму технології виховної діяльності.

В статье освещены вопросы общей логики и процесса социально-педагогической поддержки технологии воспитательной деятельности современного общеобразовательного учебного заведения именно в условиях регионального измерения. Также раскрыты особенности взаимодействия педагога-воспитателя и школьника в осуществлении поддержки на постулатах гуманистической психологии. Ситуация развития личности определена как центральная характеристика ситуационно-событийного механизма технологии воспитательной деятельности.

The article deals with the problem of general logic and the process of the socio-pedagogical support of the educational activity technology in a modern educational establishment under the conditions of the regional measurement. The features of the educator-pupil interaction in the implementation of support on the basis of postulates of humanistic psychology are determined. The situation of a personal development is determined as the central characteristics of the situate mechanism of the educational activity technology.

УДК 37.015.311

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ В УМОВАХ РЕГІОНАЛЬНОГО ВИМІРУ

Д. О. Чернишов

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Останнім часом завдяки зусиллям педагогів і психологів різних країн світу складається особлива культура підтримки і допомоги дитині у навчально-виховному процесі – це психолого-педагогічна, соціально-педагогічна, педагогічна підтримка і супровід. При цьому підтримка і супровід сьогодні є не тільки сумою різноманітних методів розвивальної роботи з дітьми, а й виступають як комплексна технологія, особлива культура підтримки й допомоги дитині у розв'язанні завдань розвитку, навчання, виховання, соціалізації.

За такого підходу як об'єкт психолого-педагогічної або соціально-педагогічної підтримки розвитку школяра може розглядатися підтримка системи відносин вихованця зі світом, оточенням (дорослими та однолітками), самим собою: розвиток, корекція, відновлення цих відносин.

Аналіз основних досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання проблеми.

Джерельну базу з цієї проблеми представлено різноманітними публікаціями, серед яких роботи О. Газмана, О. Сафонової, В. Сєрікова, А. Леонтьєва, В. Петровського, І. Зимньої, В. Слободженка тощо. Але спеціального дослідження питання соціально-педагогічної підтримки технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру не було.

Формування цілей статті.

Метою даної наукової статті є обґрунтування соціально-педагогічної підтримки технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру.

Виклад основного матеріалу дослідження.

За О. Газманом, педагогічна підтримка – одна з основних поряд із навчанням і вихованням. На його думку, навчання і виховання більшою мірою пов'язані із соціалізацією, йдуть до школяра наче ззовні, співвідносячи його із соціальними нормами і цінностями. А педагогічна підтримка спрямована на процеси індивідуалізації і здійснюється лише у ситуаціях зустрічного душевного руху дитини.

У зв'язку із цим доцільно підкреслити, що, на думку психологів, будь-яке ефективне виховання завжди передбачає "запуск" процесів активного саморозвитку і самокорекції особистості. "Ми також вважаємо, – підкреслює А. Реан, – що головним завданням виховання з "технологічної" точки зору якраз і є запуск механізму суб'єктності вихованця, запуск процесу самобудівництва особистості" [6, 91]. Інші дослідники [2, 233] розглядають самовиховання як механізм формування культури життєздатності – психологічної і моральної готовності жити і працювати у швидкозмінному світі. У такому випадку механізмами особистісного розвитку людини виступають "власний пошук, вибір, визнання, затвердження, досягнення, задоволення бажаного, а витоками – довколишні люди, середовище, сама людина, здатна і здібна до самозмінності" [8, 109-111].

Відповідно до такого розуміння сутності виховного процесу, у його основі повинен бути ситуаційно-подійний механізм, а не традиційний "заходовий" (О. Сафонова). Під умовно названим "заходовим" підходом до виховної діяльності як правило вченими розуміється така організація і здійснення виховання, за яких педагогами перш за все акцент робиться на факті присутності у планах і програмах виховання та у педагогічній реальності яких-небудь форм виховної роботи зі школярами (дискусії, КВК, походи, вечори тощо), наявність "подій" та "діяльності" вихованців, результатом яких навіть необов'язково буває зусилля школяра, яке пов'язано з подоланням суперечностей і розв'язанням морально-етичних проблем.

Ознаками, які свідчать про здійснення такого зусилля, є такі: "витрати власного часу, сил, засобів на іншу людину, зусилля волі для присвячення їх іншому" (В. Сєріков); "внутрішня боротьба із собою (зі своєю лінню, безвільністю) за наявності можливості вибрати більш легкий шлях"; самостійне прийняття рішення у спірних етичних ситуаціях; подолання власних амбіцій у випадках, коли мова йде про командну честь і гідність тощо.

Як свідчать психологічні дослідження в галузі акмеології, особистістю приймаються, як правило, тільки "відкриті" нею самою цінності. Саме тому для нашого дослідження важливо, що для формування морально-ціннісного ставлення школяра до соціалізації необхідно, щоб він "пережив" його відкриття як актуальну, значущу для себе цінність.

Саме такий випадок ми спостерігаємо, коли виховна діяльність будується на ситуаційно-подійному механізмі. Саме такий механізм допомагає педагогу-вихователю зрозуміти та засвоїти засоби становлення індивідуально-особистісного, морального досвіду школяра, а також виступає як засіб формування морально-ціннісного ставлення школяра до власної соціалізації.

Механізм виховання, названий ситуаційно-подійним, розроблено О. Сафоновою з урахуванням психологічного знання про механізм особистісних новоутворень. Це такі психологічні концепції, як:

– генералізації, де характеризується механізм позитивних ситуативних проявів дитини;

– інтеріоризації, суть якої в орієнтації вихованця на моральний зразок поведінки;

– "зрушення мотиву" на мету діяльності, яке визначає умову прийняття соціально-значущої, моральної норми вихованцем;

– смислоутворення, яке складається з відмови вихованця від смислових орієнтацій, що себе не виправдали;

– надситуативної активності;

– розвиток особистості як її діалогу зі світом;

– рефлексії.

Підтримуючи наукові висновки О. Сафонової, ми також підкреслюємо, що для школяра подійно те, що особистісно значуще: тому розв'язання або спроба розв'язання власних проблем для педагога-вихователя це не підготовка для школярів власне подій, а організація їх переживання, що і є головним.

До ознак прояву "події" нами віднесено:

1. Особистісна значущість будь-якого явища, справи, заходу, чийогось вчинку, поведінки, дії для людини;

2. Вплив якогось факту, явища на емоційну сферу особистості, здатність "зачепити за живе", "залишити слід" в пам'яті, можливо навіть у біографії;

3. Внутрішня діалогічність факту, явища, вчинку, які торкнули ціннісно-смислову, моральну сферу особистості, потягли за собою необхідність прийняти рішення, зробити висновок, вибір на основі моральних принципів, причому не сліпо, а лише усвідомивши, переживши й прийнявши їх самостійно у свій внутрішній світ як своєрідний моральний орієнтир;

4. Утвердження у діяльності (інтелектуально-пізнавальній, смисло-пошуковій, художньо-творчій, рефлексивно-аналітичній тощо) гідності людини, її самоцінності;

5. Своєрідний "духовно-моральний катарсис", який відбувся завдяки контакту з естетичним предметом, або об'єктом, що становить моральну цінність;

6. Досягнення вихованцем значущого для нього результату, успіху у будь-якій діяльності, тобто все те, де людина досягла успіху самостійно або за допомогою і за підтримки однолітків, учителів, батьків.

Таким чином, для школяра у процесі виховної діяльності значуще те, що він може вивчити та зрозуміти самого себе, проявити і показати себе. Діяльність, явище, "зустріч", об'єкт культури виступають для школяра як подія тоді, коли в учня назріла криза у зв'язку з якоюсь проблемою та відбулася втрата колишніх сенсів. Подія – це не обов'язково відповідь, можливо це те, завдяки чому відбувається народження запитання.

Подія може стати фактом виховання, оскільки через роботу "розбудженої душі" запускається процес розв'язання завдань на сенс, який веде до ставлення, прирощування особистісного досвіду. Паралельно із завданням на сенс (за А. Леонтьєвим) розв'язуються і завдання на совість, оскільки сенси тісно пов'язані з моральною сферою. Знайдений школярем сенс відображає нові цінності і його особистості. Це можуть бути цінності напруженої навчальної праці, роботи над собою та як результат – принциповість, наявність моральної життєвої позиції, терпимість, вимогливість, самовладання, співчуття до іншого.

За такої логіки побудови виховного процесу з боку педагога-вихователя повинно бути використано тільки технологію педагогічної підтримки, оскільки саме вона забезпечує вихованцю активну позицію суб'єкта. З позиції педагогічної підтримки дії педагога-вихователя мають такі цільові орієнтації:

– забезпечення нормального розвитку дитини (відповідно до норми розвитку згідно з віком);

– запобігання виникненню проблем розвитку дитини;

– допомога, сприяння дитині у розв'язанні актуальних завдань, проблем розвитку, навчання, виховання;

– усунення перепон, які заважають успішному самостійному просуванню дитини в освіті, навчанні, вихованні, саморозвитку;

– підтримка дитини у будь-якому виборі і виразі, допомога у будь-якому випадку;

– проблеми, пов'язані з навчальними труднощами;

– проблеми з вибором освітнього і професійного маршруту;

– порушення емоційно-вольової сфери;

– проблеми взаємовідносин із однолітками, вчителями, батьками;

– розвиток психолого-педагогічної компетентності (психологічної культури) учнів, батьків, педагогів.

Спираючись на трактування педагогічної підтримки як процесу взаємодії соціуму і педагога з дитиною, який створює умови для її розвитку, ми дійшли висновку, що в умовах обраної нами технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу з урахуванням регіонального виміру, соціально-педагогічного за типом, доцільно застосовувати саме соціально-педагогічну підтримку.

На нашу думку, соціально-педагогічна підтримка технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру – це сприяння за допомогою соціально-педагогічних факторів духовному становленню школяра, формуванню ключових життєвих компетенцій, визнанню його самоцінності, розвитку індивідуальних соціалізаційних можливостей в освітньо-виховному просторі загальноосвітнього навчального закладу.

Сутність соціально-педагогічної підтримки ми бачимо у створенні умов у соціально-педагогічному просторі школи та регіону, які сприяють вихованню особистості, гармонізації духовного світу дитини в системі відносин із самою собою, іншими і навколишнім світом. Іншими словами, соціально-педагогічна підтримка, базуючись на безумовному визнанні пріоритету особистості дитини і її свободи, спираючись на вже наявні позитивні результати особистісного розвитку, передбачає створення соціально-педагогічних умов для самостійного засвоєння дитиною простору (у першу чергу – регіонального) відносин з самою собою і з навколишнім середовищем.

Мета соціально-педагогічної підтримки – сприяння формуванню морально-ціннісного ставлення школярів до соціалізації в умовах регіонального середовища, створення умов для повноцінного розвитку і саморозвитку особистості.

У процесі соціально-педагогічної підтримки технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру реалізуються такі завдання:

– гармонізація внутрішнього світу школяра як основи індивідуального, соціального, професійного зростання;

– гармонізація міжособистісних відносин як основи особистісного зростання в умовах соціуму (зокрема – регіонального рівня);

Функції визначено нами відповідно до компонентів соціально-педагогічної підтримки як соціально-педагогічної діяль-

ності. Так, духовно-особистісно-розвивальну функцію орієнтовано на пріоритет духовного розвитку як основи розвитку особистості. Діагностична функція передбачає здійснення комплексної діагностики на всіх етапах підтримки. Виховна – характеризується наявністю змісту, який відповідає вимогам навчально-виховного процесу, спрямованого на розв'язання особистісного і духовного розвитку, а також реалізації завдань соціалізації. Креативно-розвивальна функція передбачає створення умов для розвитку творчих здібностей. Соціально-орієнтувальну функцію спрямовано на адаптацію суб'єкта в соціумі і освітньому просторі за рахунок формування життєвих компетентностей, вміння його взаємодіяти з довколишніми людьми, використовувати отримані знання у процесі життєдіяльності. Профілактична функція передбачає здійснення підтримки з метою запобігання відхиленням в особистісному розвитку, у процесі соціалізації, надання превентивної допомоги.

Соціально-педагогічна підтримка технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу, на нашу думку, повинна будуватися з урахуванням загальнопедагогічних принципів. Тому ми не будемо зупинятися на цьому питанні.

Етапи соціально-педагогічної підтримки визначено таким чином. Перший з них – діагностичний. Він полягає у фіксації факту, сигналу проблеми, проектуванні умов діагностики передбачуваної проблеми, встановленні контакту зі школярами, вербалізації постановки проблеми (обговорення її зі школярами), спільної оцінки проблеми з точки зору значущості її для школяра.

Другий етап – пошуковий – це організація спільно зі школярем пошуку причин виникнення проблеми (труднощі, погляд на ситуацію з боку – прийом "очима дитини".)

Договірний – третій етап – проектування дій педагога-вихователя та школяра (розподіл функцій та відповідальності щодо розв'язання проблеми), налагодження договірних відносин і укладання угоди у будь-якій формі.

Наступний, четвертий етап – діяльнісний, складається з двох частин: а) діє сам школяр: з боку педагога-вихователя – схвалення його дій, стимулювання, звернення уваги на успішність самостійних кроків, заохочення ініціативи; б) діє сам педагог-вихователь: координація дій фахівців у школі й поза її межами – спеціалістів з регіонального середовища, пряма безпосередня допомога школяру з питань соціалізації.

Останній, п'ятий етап – рефлексивний – включає спільне зі школярем обговорення успіхів та невдач попередніх етапів діяльності, констатацію факту розв'язання проблеми або переформатування утруднень.

У педагогічному плані зміст процесу соціально-педагогічної підтримки представлено методиками і технологіями, які сприяють формуванню морально-ціннісного ставлення школяра до соціалізації, формуванню в нього життєвих компетентностей, розвитку самосвідомості, саморефлексії, міжособистісної взаємодії і становленню системи екзистенціальних цінностей. Зміст діяльності щодо надання соціально-педагогічної підтримки розподілено нами відповідно до трьох пріоритетних типів взаємовідносин, в яких вступає школяр: із самим собою, з іншими людьми, із навколишнім світом (і регіональним простором у тому числі).

Методи, використані у процесі соціально-педагогічної підтримки технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру, поділяються на:

– загально-педагогічні;
– психологічні;
– соціальні.

У межах нашого дослідження ми розробили (визначили) загальну логіку надання соціально-педагогічної підтримки технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру (див. схему 3.2.).

Процес соціально-педагогічної допомоги складається з трьох етапів:

– підготовчий (діагностико-організаційний);
– основний (спільно-діяльнісний);
– завершальний (аналітико-корекційний).

Перший етап – діагностико-організаційний – розпочинається з діагностики особистості школяра сучасного загальноосвітнього навчального закладу, і з урахуванням її результатів визначається мета технології виховної діяльності. Вона включає забезпечення всебічного розвитку та саморозвитку школяра відповідно до загальнонаціональних документів щодо виховання та формування морально-ціннісного ставлення школяра до соціалізації в умовах регіонального середовища (що відповідає завданням нашого дослідження).

Далі вказуються основні фактори, які використовуються для досягнення поставленої мети – це стихійне виховання, самовиховання та цілеспрямоване виховання, яке у випадку нашого дослідження має провідне становище. За допомогою

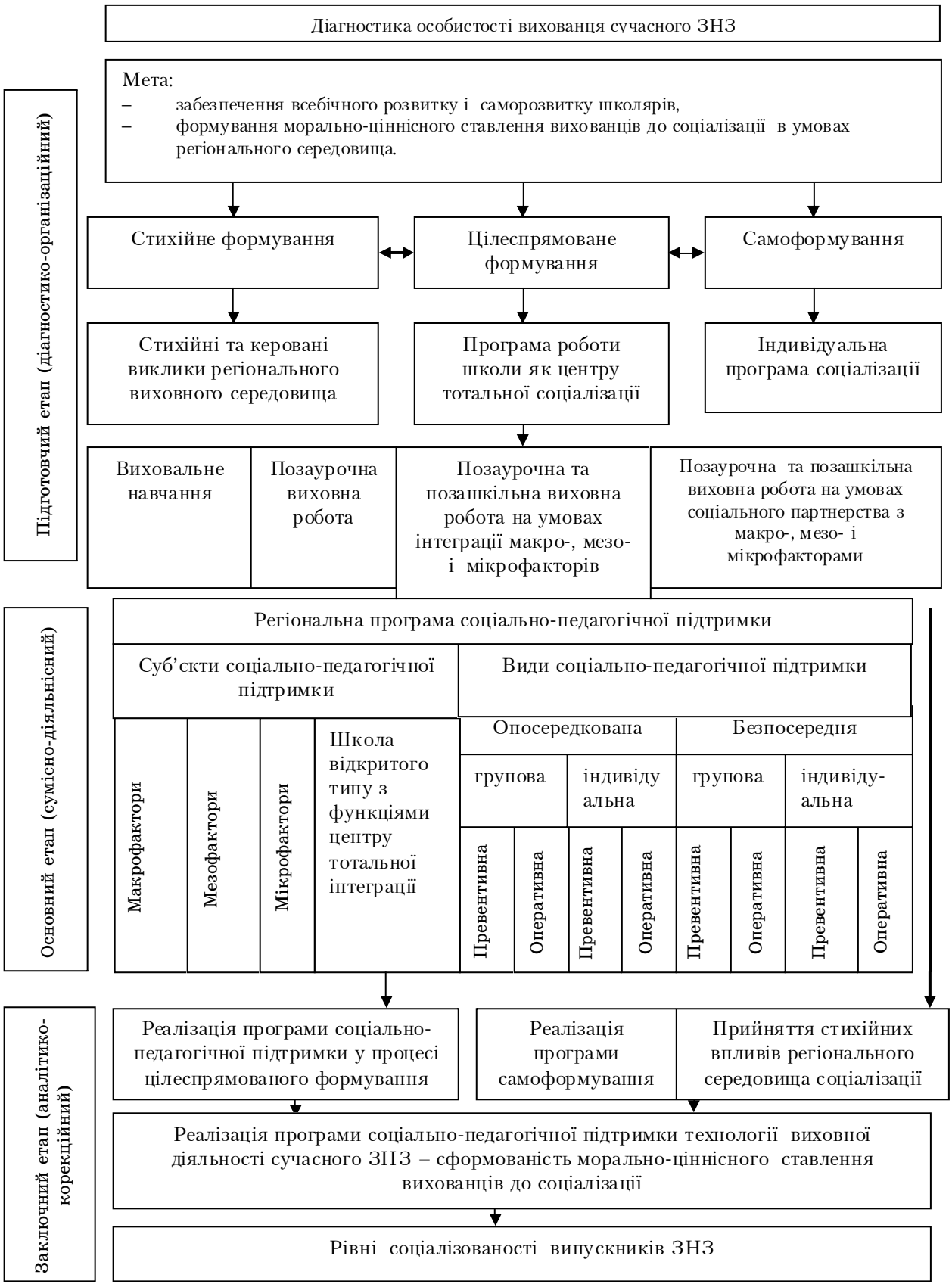

Мал. 4. Загальна логіка соціально-педагогічної підтримки технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру

соціальних засобів визначаються стихійні та керовані виклики регіонального середовища, з урахуванням яких складаються індивідуальні програми самовиховання та програми роботи школи як закладу відкритого типу з функціями центру тотальної інтеграції виховних можливостей усіх суб'єктів регіонального середовища. Виховна програма загальноосвітнього навчального закладу включає такі складові, як виховальне навчання, позаурочну виховну роботу, а також позаурочну та позашкільну виховну роботу на умовах інтеграції виховних потенціалів макро–, мезо–, та мікрофакторів регіону, крім того ще позакласну та позашкільну виховну роботу на умовах соціального партнерства з макро–, мезо–, мікрофакторами регіону.

Виховна програма школи, крім того, умовно розподіляється на такі модулі:

– модуль аналізу життєвої ситуації кожного школяра;

– модуль розробки регіональної стратегії виховної роботи;

– модуль визначення мети та планування спільної виховної роботи у рамках регіону;

– модуль здійснення спільної виховної роботи у регіоні на засадах соціального партнерства;

– модуль функціонування школи як школи відкритого типу з функціями центру тотальної інтеграції виховних можливостей усіх суб'єктів регіонального виховного середовища;

– модуль науково-методичного та організаційного забезпечення спільної виховної діяльності у регіоні.

Другий етап – спільно-діяльнісний – включає три види діяльності, які за суттю є спільною діяльністю у рамках технології соціально-педагогічної підтримки. Перш за все це реагування школярів та педагогів на стихійні або соціально прогнозовані виклики у питанні формування морально-ціннісного ставлення школярів до соціалізації на регіональному просторі. По-друге – це самостійна діяльність школярів щодо самоформування морально-ціннісного ставлення до соціалізації. По-третє, власне спільна діяльність вихованців, педагогів-вихователів, постатей та організацій регіонального середовища щодо формування морально-ціннісного ставлення школярів до соціалізації в умовах регіону.

У цей час педагоги-вихователі виявляють наявність запиту на соціально-педагогічну підтримку або відсутність такого запиту, з урахуванням виявленої картини складається регіональна програма соціально-педагогічної підтримки та аналогічні програми на рівні загальноосвітнього навчального закладу як шкіл відкритого типу з функціями центру тотальної інтеграції виховних можливостей усіх суб'єктів регіонального середовища.

До виконання програми соціально-педагогічної підтримки залучено всі суб'єкти регіонального середовища: макро-, мезо-, мікрофактори, школа. А також усі види соціально-педагогічної підтримки: опосередкована чи безпосередня, групова або індивідуальна, превентивна або оперативна.

Далі відбувається процес реалізації програми соціально-педагогічної підтримки у процесі цілеспрямованого формування або в процесі реалізації індивідуальної програми самовиховання школяра, а також у процесі прийняття школярем стихійних впливів регіонального середовища.

Третій етап – аналітико-корекційний – включає аналіз отриманих результатів, співвідношення їх з метою виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу, проводить відповідну корекцію технології виховної діяльності з урахуванням отриманих результатів та нових викликів регіонального середовища.

У межах нашого дослідження, розглядаючи соціально-педагогічну підтримку як процес взаємодії школяра та педагога-вихователя, ми не можемо не торкнутися ролі саме педагога-вихователя у здійсненні підтримки. Ми вважаємо, що взаємодія педагога-вихователя із вихованцями у процесі здійснення підтримки повинна базуватися на таких постулатах гуманістичної психології:

– повага в дитині Людини, її унікальності та неповторності;

– впевненість у талановитості кожної дитини;

– вселення у кожну дитину віри в себе, впевненості у власні сили;

– авансування успіху, створення ситуацій успішності для всіх без винятку дітей.

Ми згодні з В. Петровським [7], що підтримка будується в системі стилю "Дорослий – дитина", у якому генералізаційна, організаційна роль належить саме педагогу-вихователю. При цьому обов'язковою є опора на принцип трьох "П" (російською: понимание, признание, принятие).

Розуміння передбачає, вміння бачити учня "з середини", мотиви його діяльності, стати на позицію школяра, щоб децентруватися від власних уявлень та емоцій.

Визнання унікальності кожного школяра розуміється як пріоритет особистості дитини, яка має свої права і можливість вибору.

Прийняття означає безумовно позитивне ставлення до дитини як до унікальної, "неповторної" особистості, як до повноцінного суб'єкта життєдіяльності у соціокультурному просторі (перш за все у регіональному) незалежно від можливостей її здоров'я та індивідуальної траєкторії розвитку.

Будь-який стиль спілкування під час здійснення соціально-педагогічної підтримки передбачає самовдосконалення особистості педагога-вихователя, бережне ставлення до школяра й непрямий уплив на його особистість.

Процес взаємодії будується на відсутності готових матриць, зразків з боку педагога-вихователя. Школяр перебуває у самостійному пошуку способів дій і пізнання. Тобто взаємодія не є імітаційною, несиметричною співпрацею, коли пізнавальна ініціатива виходить у першу чергу від школяра. Ще Я. Корчак відзначав, що вихователь, який не сковує, а звільняє, не ламає, а формує, не пригнічує, а підносить, не диктує, а вчить, не вимагає, а питає, переживає з дитиною багато піднесених хвилин [4].

Тільки за такої позиції педагога-вихователя соціально-педагогічна підтримка покликана забезпечити повільний (лагідний) перехід зі світу власної природи і субкультури дитинства у дорослий світ соціальності і культури завдяки формуванню ключових життєвих компетентностей.

Ми також повинні дати аналіз такому поняттю як "одиниця виховання" або ситуація розвитку особистості. Це пов'язано з тим, що й механізм технології підтримки, і механізм становлення досвіду моральності (що дуже важливо для нашого дослідження, коли мова йде про формування морально-ціннісного ставлення школяра до соціалізації) пов'язано з такою характеристикою як одиниця виховання. Саме до неї сучасні теорії виховання відносять поняття "жизнеотношенческая ситуация" (за І. Зимньою), і саме там створюються так звані "маленькі бурі". У ролі "бурі" у контексті нашого дослідження виступають події, тому "жизнеотношенческая ситуация" для нас є ситуацією розвитку особистості, яка може вимагати соціально-педагогічної або психологічної підтримки.

Ситуація розвитку особистості виступає центральною характеристикою ситуаційно-подійного механізму обраної нами технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру. Адже, за визначенням В. Слободчикова, ситуація розвитку це "точка переходу, перетворення одного в інше", "єдність, живе буття одного для іншого", "сукупність передтечій і умов, що перетворюються у простір зв'язків і відносин між сучасниками, які і створюють динамізм, напруженість і внутрішню суперечливість ситуації" [11, 37].

Феномен ситуації розвитку полягає у тому, що це реальний момент контакту вихователя і вихованця, вихованця та культури. Розвиток особистості здійснюється (відбувається) під упливом складної життєвої ситуації, у якій взаємодіють об'єктивні і суб'єктивні фактори, і в одному й тому самому середовищі ситуація розвитку особистості різних школярів значно відрізняється.

Завдяки ситуації розвитку особистості спостерігається зовсім інша спрямованість засобів педагогічного впливу: намагання виростити новий досвід, створити його разом з вихованцем. Тому ситуаційно-подійний механізм обраної нами технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру розкриває конкретний засіб реалізації ідеї особистісно-розвивального навчання у сфері шкільної освіти. Сутність його у тому, що механізм виховного впливу на школярів не може бути редуковано до інформаційно-просвітницьких технологій, натомість він передбачає включення учнів у послідовність розвивальних ситуацій їхньої життєтворчості, колективного походження, переживання і оцінки подій, які виникають у процесі навчання й соціально-проектної творчості. Соціально-проектна творчість при цьому має місце в обох підсистемах виховної діяльності школи: у навчальному процесі й у позаурочній культуротворчій соціально-проектній діяльності (О. Сафонова).

Тому розроблений нами механізм технології виховної діяльності являє собою послідовність ситуацій-подій, оскільки основна мета виховання – допомогти розвитку особистісно-смислових новоутворень, що неможливо без соціально-педагогічної підтримки.

Як експериментальний прийом і засіб формування морально-ціннісного ставлення школярів до соціалізації нами було обрано такі ситуації розвитку: практичні, ситуації вибору і вербальні. Як дослідницький прийом ситуація розвитку виконувала функцію методу, а як засіб виховання вона набувала ознак певної практичної справи, що органічно входила у навчально-виховний процес сучасного загальноосвітнього навчального закладу.

У нашому дослідженні ми намагалися розкрити засоби соціалізації таким чином, щоб школярі могли уявити собі можливість їх застосування у власному

житті, у своїх відносинах або практичних справах, у взаєминах з навколишніми людьми, з регіоном, державою. Це була, так би мовити, своєрідна спроба використання засобів соціалізації щодо себе, що є кроком до сформованості морально-ціннісного ставлення до соціалізації.

Реалізувати це важливе положення ми змогли завдяки перш за все практичним ситуаціям розвитку, у яких школярі або колективи класів загалом, додержуючи рекомендованих нами зразків, накопичували соціально цінний досвід розв'язання питань соціалізації з урахуванням регіональних умов. У такому разі завдання полягало не стільки в тому, щоб формувати морально-ціннісне ставлення до соціалізації, скільки у поясненні та оцінці такого досвіду, з обговоренням можливих варіантів поведінки, які відповідають завданням соціалізації. При цьому у школярів завжди була можливість порівняти власні засоби або варіанти поведінки і дій й оцінні міркування з поведінкою, діями і міркуваннями інших членів класного колективу. Це викликало осмислення засобів розв'язання питань соціалізації, вироблялося відповідне ставлення до процесу і результату соціалізаційного акту поведінки, що, врешті-решт, приводило до підвищення вимогливості до себе та інших, формування морально-ціннісного засудження хибних кроків щодо соціалізації.

Від етапу до етапу експериментальної роботи у кожному типі ситуацій розвитку ускладнювалися мета, завдання, зміст діяльності, практичні предметні дії, об'єкт виховання поступово ставав суб'єктом, аналізу підлягали як процес, так і результат діяльності щодо прояву морально-ціннісного ставлення школярів до соціалізації.

Практичні ситуації розвитку логічно було об'єднано навколо головної справи кожного етапу експерименту. На першому етапі (6-7 класи) практичні ситуації розвитку орієнтували школярів на зрозумілий вибір напрямів допрофільного навчання у 8-9 класах, що вже певним чином було проявом сформованого в них морально-цінісного ставлення до соціалізації.

На другому етапі (8-9 класи) практичні ситуації розвитку сприяли підготовці школярів до прийняття рішення про свій життєвий шлях після закінчення основної школи: піти у 10 клас, професійно-технічний навчальний заклад, технікум, або у заклад нового типу, де відбувається посилене профільне навчання.

І на третьому етапі (10-11 класи) школярі під час практичних ситуацій розвитку готувалися зробити основний вибір професійного і життєвого шляху на підставі якісно сформованого морально-ціннісного ставлення до соціалізації саме в умовах регіонального середовища.

Кожна з вищезазначених ситуацій розвитку, відповідаючи певному етапу, виступала як контрольна, що дозволяє робити чергові "зрізи" і спостерігати зміну ставлення школярів до соціалізації. Контрольні заміри у головній ситуації етапу дозволяли підбити підсумки етапу та спланувати роботу на наступний. Цінність практичної ситуації розвитку полягала не тільки в тому, що вони давали можливість отримати педагогам-вихователями необхідну інформацію, а перш за все у тому, що ставили школярів перед необхідністю долати проріхи у їхньому морально-ціннісному ставленні до соціалізації, удосконалювати свої знання, поглиблювати їх, а також працювати над накопиченням відповідних умінь і навичок.

Ураховуючи особливості і рівень морально-ціннісного ставлення сучасних школярів до соціалізації (ми маємо на увазі їхню певну інфантильність), ми вважали за доцільне використання так званих ситуацій "вибору", коли школярі аналізували близькі їм ситуації, які гіпотетично можуть бути для них актуальними. При цьому ми намагалися з'ясувати, яким чином на вибір варіанта ставлення до соціалізації мають вплив внутрішні та зовнішні фактори. До внутрішніх факторів ми віднесли рівень громадянських та патріотичних знань, переконань, наявність чи відсутність відповідних ідеалів, мотивів, умінь і навичок поведінки, наявність чи відсутність почуття любові до малої батьківщини (регіону). До зовнішніх – вплив однолітків, батьків, педагогів-вихователів, впливових постатей регіону. Школярам пропонувалося дати три відповіді за умов, що першу з них не дізнається ніхто, друга стане відома однолітка, а третя – батькам і педагогам школи. Від етапу до етапу ситуації "вибору" ускладнювалися. Таким чином, ситуації "вибору" надавали нам можливість відслідкувати динаміку дієвості сформованого морально-ціннісного ставлення школярів до соціалізації. Особливо це стосується ситуації "вибору", у якій школярі повинні були проявити стійкість до негативних впливів, своє несхвальне ставлення до негативних явищ, а також свою здатність керуватися сформованим ставленням до соціалізації у складних умовах.

Вербальні ситуації розвитку у нашому дослідженні слугували не тільки джерелами знань про регіон, соціалізацію, гро-

мадянський обов'язок, але й для розвитку активності школярів при обговоренні питань морально-ціннісного ставлення до соціалізації в умовах регіону. Школярам пропонувалися інформаційні матеріали про соціально-економічні аспекти життя регіону, про громадянський і патріотичний обов'язок, про почуття любові до рідного краю, "малої" батьківщини, про технологію та результати соціалізації в умовах регіону. Також як і у практичних ситуаціях увага учнів приверталася до внутрішнього переживання постатей, які вдало соціалізувалися в умовах регіону. Це робилося з метою викликати у школярів відповідні емоційні відгуки. При цьому відбувалися порівняння думок дітей з оцінками і міркуваннями авторів інформаційних і художньо-публіцистичних матеріалів. Це викликало осмислення ставлень героїв, знакових постатей регіону до соціалізації та виконання громадянського та патріотичного обов'язку. Саме єдність знань, переконань та активності героїв забезпечувала формування у школярів морально-ціннісного ставлення до соціалізації в умовах регіону. Врешті-решт, сформоване таким чином ставлення на вербальному рівні слугувало своєрідним кроком для перетворення цих переконань на керівництво до дії.

Вербальні ситуації розвитку застосовувалися спеціально, коли школярам пропонувалося дати оцінку тому чи іншому факту громадянської поведінки в усній або письмовій формі. Або у процесі проведення таких форм виховної роботи, як бесіда, урок мужності, екскурсія, зустріч, вечори, тематичне зібрання тощо. Для аналізу та міркувань учням пропонувалися: а) факти, змістом яких був прояв громадянського обов'язку або любові до рідного краю, на основі чого потрібно було визначити поведінку людини-патріота регіону; б) громадянські події або дії людей з їхньою аргументацією й обґрунтуванням; в) питання, пов'язані із соціалізацією, вибором життєвого або професійного шляху.

Усе це давало змогу педагогам-вихователям надавати дітям соціально-педагогічну допомогу у складанні характеристики патріота регіону, а також вводити школярів у ситуації, в яких вони могли пережити відповідний емоційний стан. З цією метою широко практикувалися твори на теми прочитаних книг, важливих регіональних подій, переглянутих кіно і телефільмів про регіон, служіння регіону з наступним обговоренням у колективі класу. Це, своєю чергою, створило можливість для особистісного прийняття школярами головних ідей книг, статей, фільмів, вистав регіональної тематики.

Поступове ускладнення відібраних для вербальних ситуацій матеріалів дозволило ставити та розв'язувати складніші виховні ситуації, які потребують вміння давати оцінні судження, складати характеристики регіональних патріотів та героїв, діставати цілісне уявлення про соціалізацію в умовах регіонального середовища. При цьому педагоги-вихователі намагалися вести школярів від простого доступного матеріалу до складного, який вимагав роздумів, аналізу, висновків.

Ефективність формування морально-ціннісного ставлення школярів до соціалізації досягалася комплексністю використання усіх видів ситуації розвитку за можливістю у рамках однієї форми організації виховної діяльності. Педагоги-вихователі спрямовувалися на те, щоб кожна форма організації виховної діяльності забезпечувала формування у школярів усіх компонентів морально-ціннісного ставлення до соціалізації.

Таким чином, завдяки спланованій нами системі ситуацій розвитку та технології соціально-педагогічної підтримки школярів під час реалізації цих ситуацій створюється єдиний соціально-педагогічний простір. Саме у такому єдиному просторі забезпечується ефективне функціонування технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу з урахуванням регіонального виміру.

Висновки.

На підставі вищезазначеного ми зробили такі висновки:

– в основі соціально-педагогічної підтримки технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру лежать особистісно орієнтований екзистенціальний та системний підходи;

– соціально-педагогічна підтримка технології виховної діяльності передбачає діалогове спілкування, партнерство, визнання самоцінності кожного школяра під час формування морально-ціннісного ставлення до соціалізації;

– в основі соціально-педагогічної підтримки технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру лежить ідея єдиного виховального соціально-педагогічного простору, сегментами якого є регіональний соціум та навчальні виховні заклади, які діють як школи відкритого типу з функціями центрів тотальної інтеграції виховних можливостей усіх факторів соціального середовища;

– соціально-педагогічна підтримка передбачає використання ситуаційно-подій-

ного механізму у технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру. Система ситуацій розвитку школяра покликана забезпечити повільний перехід школяра зі світу власної природи і субкультури дитинства у дорослий світ соціальності і культури за рахунок формування ключових життєвих компетентностей та формування морально-ціннісного ставлення до соціалізації в умовах регіонального виміру.

– соціально-педагогічна підтримка школярів у процесі системи послідовних ситуацій-подій дозволяє допомогти розвитку особистісно-смислових новоутворень як основи формування у школярів морально-ціннісного ставлення до соціалізації в умовах регіонального середовища.

ЛІТЕРАТУРА

1. Газман О. С. Неклассическое воспитание: От авторитарной педагогики к педагогике свободы / О. С. Газман. – М.: МИРОС, 2002. – 296 с.

2. Запесоцкий А. С. Образование: философия, культурология, политика: моногр. / А. С. Запесоцкий. – М.: Наука, 2002. – 456 с

3. Зимняя И. А. Воспитательная деятельность как объект анализа и оценивания /И. А. Зимняя; под общ. ред. проф. И. А. Зимней. – М. : Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов, 2003 – 85 с.

4. Корчак Я. Как любить детей [текст]: избр. пед. сочинения / Я. Корчак. – М.: Моск. психол. – соц. ин-т ; Воронеж : МОДЭК, 1999. – 186 с.

5. Леонтьев А. Проблемы развития психики / А. Леонтьев. – М.: Наука, 1981. – 310 с.

6. Лотова И. П. Психологические условия личностно-профессионального развития студентов ВУЗА / И. П. Лотова // Педагогика. – 2008. – №5. – С. 59 – 63.

7. Петровский В. А. Личность в психологии: парадигма субъектности [Текст] : доп. учеб. пособие для студентов вузов / В.А. Петровский. – Ростов н/Д : Феникс, 1996. – 509 с.

8. Пикова Л. А. Переход от позиции в воспитательном процессе к условиям создания воспитательного пространства / Л. А. Пикова // Качество управления образовательным пространством в регионе : материалы Междунар. науч. практ. – Конф. – Новосибирск: Изд. НГПУ, 2003. – Ч.1. – С.109 – 111.

9. Сафонова Е. М. Воспитательная деятельность в общеобразовательной школе: функции, критерии, механизмы. – дис. докт. пед. наук. / Є. М. Сафонова – Волгоград. – 2005. – 420 с.

10. Сериков В. В. Образование и личность. Теория и практика проектирования педагогических систем / В. В. Сериков. – М. : Логос, 1999. – 272 с.

11. Слободчиков В. И. Развитие субъективной реальности в онтогенезе // Психологические основы проектирования образования : автореф. дис.. в форме науч. докл. д-ра психол. наук / В. И. Слободчиков. – М., 1994. – С.53 – С. 37.

Стаття надійшла в редакцію 10.10.2011 ■

Бібліографічний опис цієї статті:
Чернишов Д.О. Соціально-педагогічна підтримка технології виховної діяльності сучасного загальноосвітнього навчального закладу в умовах регіонального виміру / Д. О. Чернишов // Постметодика. – 2011. – № 5(102). – С. 33–42.